

رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی‌ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

علی خاکپور^۱

چکیده

پژوهش حاضر به روش پیمایشی به بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی‌ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد که ۴۱/۵ درصد از جامعه پژوهش انگیزه و هدف خود را روزآمد کردن اطلاعات تخصصی ذکر کرده‌اند و کتاب‌های درسی، کتاب‌های کمک‌درسی، نشریات تخصصی و بانک‌های اطلاعاتی هر کدام با ۱۲/۸۶ درصد پر استفاده‌ترین منابع اطلاعاتی آنان است. مشاوره با استاذان پر استفاده‌ترین روش اطلاع‌یابی این جامعه بوده (۱۹/۰۲ درصد) و برگردان معمول‌ترین روش دستیابی آنان به منابع مورد نیاز است (۲۶/۲۷ درصد). مهم‌ترین موانع و مشکلات در دستیابی به اطلاعات مورد نیاز نبود منابع مورد نیاز در مجموعه و روزآمد نبودن منابع موجود (هر یک با ۲۰/۳۴ درصد) است. ۶۲/۶ درصد از جامعه پژوهش اعلام کرده‌اند که از شبکه‌های رایانه‌ای و یا صفحه فشرده استفاده می‌کنند. ۵۹/۱ درصد از جامعه از نشریات تخصصی داخلی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی استفاده مطلوب نمی‌کنند که این میزان در مورد نشریات خارجی ۹۰/۹ درصد است.

کلیدواژه‌ها

رفتار اطلاع‌یابی، دانشجویان کارشناسی‌ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه‌های دولتی، تهران

مقدمه

شناسایی جامعه استفاده‌کننده از کتابخانه و نیازهای آنان، و ارزیابی خدماتی که توسط کتابخانه ارائه می‌شود از مسائلی مورد علاقه دست‌اندرکاران حرفه کتابداری است. فرض بر آن است که کسب اطلاعات لازم در این زمینه‌ها

به کتابدار کمک خواهد کرد تا وظیفه خود را بهتر به انجام برساند و کارایی نهاد کتابخانه را در اجتماع تقویت نماید. کمال مطلوب در چنین تلاشی آن است که قواعد و قوانینی که احتمالاً حاکم بر رابطه جامعه و کتابخانه است شناسایی شود و این همه باید به دور از تفاوت های ذهنی که انطباق آنها با واقعیت محک زده نشده است، صورت گیرد. هر چند که پدیده اجتماع بهره برداری از دانش مضبوط که محتوای حرفه کتابداری را نیز در بر می گیرد به اقتضای طبیعت انسانی مانند دیگر عرصه های علوم انسانی به سختی ضابطه پذیر است، اما تلاش در چنین راهی نازمانی که اصل بر تحقیق پذیری و ضابطه دار بودن پدیده هاست، اجتناب ناپذیر است. به هر حال حتی اگر چنین هدفی برای تحقیق در کتابداری بسیار جاه طلبانه باشد، انجام بررسی های کمی از قبیل بررسی حاضر دست کم شاید بتواند توصیف واقع بینانه تری از عرصه عمل و فعالیت کتابداری به دست دهد و کتابدار را نسبت به موقعیت خود و درجه توفیقش در انجام وظیفه و شناختن برخی ویژگی های مراجعاتش مدد نماید (۱۲).

بیان مسئله

یکی از عوامل مؤثر در بهینه سازی نظام آموزشی، تربیت دانشجویان مستعد کارشناسی ارشد و دکتر است به گونه ای که به آموزش آینده آن حوزه، روند علمی ببخشد و کیفیت آموزش را ارتقاء دهد. برای بهینه سازی کیفیت آموزش در حوزه علوم کتابداری و اطلاع رسانی باید نیازهای اطلاعاتی دانشجویان این رشته و راه های مناسب برای رفع آنها را شناخت، اما با توجه به اینکه عوامل متعددی از قبیل اهمیت اطلاعات برای استفاده کننده، زمینه انگیزه، تربیت مدرس و علوم استفاده کننده، و گستره اطلاعات موجود بر نیازهای اطلاعاتی تأثیر می گذارد، ضروری ست برای سرعت بخشیدن به امر بهره گیری استفاده کنندگان، استفاده کننده ها و روش هایی که برای کسب اطلاعات به کار می گیرند و همچنین منابع مورد استفاده ایشان مطالعه شود. یکی از راه های مطالعه نیازهای اطلاعاتی دانشجویان کتابداری و اطلاع رسانی، بررسی رفتار اطلاع یابی آنهاست (۲۸). پژوهش حاضر سعی دارد با بررسی رفتار اطلاع یابی دانشجویان کارشناسی ارشد

علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه های دولتی شهر تهران، نیازهای اطلاعاتی آنها را مشخص نماید.

تعریف های عملیاتی

رفتار اطلاع یابی: عبارت است از مجموعه عواملی که در شکل گیری فرآیند جستجوی اطلاعات مؤثر هستند؛ نظیر اهداف و انگیزه ها، منابع و روش های دستیابی، الگوها و عادات مطالعه، موانع و مشکلات احتمالی، و میزان استفاده از کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی.

دانشجو: در اینجا به فردی اطلاق می شود که در مقطع (دوره) کارشناسی ارشد ناپوسته علوم کتابداری و اطلاع رسانی در یکی از دانشگاه های دولتی شهر تهران ثبت نام کرده و مشغول به تحصیل باشد. لازم به ذکر است چون دستیابی به دانشجویان نیم سال آخر که معمولاً در حال گذراندن واحدهای کارورزی و پایان نامه هستند، مشکل بود، عملاً دانشجویانی بررسی شدند که در حال گذراندن واحدهای نظری بوده و ملزم به شرکت در کلاس درس باشند. به عبارتی دیگر عملاً بر روی دانشجویان ورودی سال های تحصیلی ۷۹-۷۸ و ۸۰-۷۹ تحقیق شد گرچه هدف، بررسی همه دانشجویان مشغول به تحصیل در این دوره است.

گروه های آموزشی: منظور بخش های آموزش مستقر در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی دولتی شهر تهران است که ارائه دهنده دروس مصوبه دوره کارشناسی ارشد ناپوسته علوم کتابداری و اطلاع رسانی باشند. در حال حاضر شامل گروه های آموزشی علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه های تهران، تربیت مدرس و علوم پزشکی ایران می شود.

دستیابی: در اینجا منظور امکان و با عدم امکان دسترسی به اطلاعات مورد نیاز است.

مجرای اطلاع یابی: در این بررسی شامل کتابخانه، انجمن، گروه های، و مشاوره با استادان و صاحب نظران است.

منابع اطلاع یابی رسمی: شامل همه منابع اطلاعاتی چاپی، دبدراری، شنیداری، و نرم افزارهای رایانه ای ست.

منابع اطلاع یابی غیر رسمی: شامل همه اطلاع یابی ست که به صورت شفاهی به دست می آید؛ از قبیل دستیابی

به اطلاعات از طریق مشاوره با استادان و متخصصان، حضور در همایش های تخصصی و مانند آنها.

هدف و فایده تحقیق

هدف از این تحقیق بررسی رفتار اطلاع یابی دانشجویان دوره های کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه های دولتی شهر تهران بوده است و این بررسی به ما کمک می کند تا نیازهای آموزشی و پژوهشی دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی را بهتر شناخته و از این

ج. این گروه از دانشجویان تا چه حد از منابع اطلاعاتی رسمی و غیررسمی برای دستیابی به اطلاعات علمی مورد نیاز خود استفاده می کنند؟

د. میزان استفاده از مجراهای اطلاعاتی در میان این دانشجویان چقدر است؟

ه. این دانشجویان به چه روشی به منابع مورد نیازشان دست می یابند؟

و. به چه میزان از نشریات تخصصی حوزه کتابداری استفاده می شود؟

جمله آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر، دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد رشته علوم کتابداری و اطلاع رسانی شاغل به تحصیل در دانشگاه های دولتی شهر تهران است که بالغ بر ۳۳ نفر هستند. از این تعداد ۲۴ نفر در دانشگاه تهران، ۹ نفر در دانشگاه تربیت مدرس و ۲۰ نفر هم در دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی مشغول به تحصیل هستند. دو دانشگاه اول زیر نظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ست و دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی نیز زیر نظر وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی فعالیت می کند.

شیوه گردآوری اطلاعات

اطلاعات مورد نیاز تحقیق از طریق پرسشنامه جمع آوری شده است. پس از هماهنگی با دفاتر آموزش تحصیلات تکمیلی دانشکده های ارائه دهنده دوره کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی مستقر در دانشگاه های دولتی شهر تهران و همچنین گروه های آموزشی و استادان دروس، پرسشنامه ها میان دانشجویان توزیع شد و پس از تکمیل، به صورت حضوری جمع آوری شد که در مجموع تعداد ۲۴ پرسشنامه تکمیل و عودت داده شد. در تعدادی از سوالات پرسشنامه از روش لیکرت استفاده شده است.

پیشینه تحقیق

در ایران آشناری در ۱۳۵۴ با استفاده از روش پیمایشی درباره روش هایی که اعضای هیئت علمی دانشکده علوم دانشگاه تهران برای دستیابی به منابع و مدارک علمی به

برای بهینه سازی کیفیت آموزش در حوزه علوم کتابداری و اطلاع رسانی باید نیازهای اطلاعاتی دانشجویان این رشته و راه های متناسب برای رفع آنها را شناخت

طریق بتوان محتوای این دوره ها را روزآمد کرد و با نیازهای اجتماعی و شغلی آنان تطبیق داد. یافته های این پژوهش می تواند اهمیت و نقش خدمات اطلاع رسانی و نیز لزوم ایجاد و توسعه آنها را برای مسئولان مربوط مشخص کند و برای استفاده در طراحی و ایجاد نظام اطلاع رسانی مناسب برای دانشجویان مورد مطالعه این پژوهش مفید واقع شود. همچنین این پژوهش می تواند انگیزه ای باشد برای پژوهش های مشابه در زمینه رفتار اطلاع یابی دانشجویان دوره های دیگر؛ و از این طریق کمکی به شناسایی توانایی های بالقوه و بالفعل آنها و استفاده هر چه بیشتر از این توانایی هادر ارتقاء سطح پژوهش و تحقیق در این دوره ها به شمار رود.

پرستش های اساسی پژوهش

سوالات اساسی در پژوهش حاضر عبارتند از:
الف. دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد رشته علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه های دولتی شهر تهران از چه ویژگی های سنی، جنسی، شغلی، تحصیلی، و تحقیقی برخوردارند؟
ب. انگیزه و هدف این گروه از دانشجویان از جستجوی اطلاعات چیست؟

کار می برند تحقیق نموده است و به این نتیجه رسیده که نیاز به منابع و مدارک، بیشتر برای آماده کردن مواد درسی بوده است و جستجو در کتابخانه بیشتر از طریق برگه دان صورت می گیرد(۳).

ذیانی در ۱۳۶۵ در تحقیقی با عنوان روش های کسب و اشاعه اطلاعات علمی توسط اعضای هیئت علمی دانشکده کشاورزی دانشگاه شهید چمران نتیجه گرفت که استفاده از کتاب های غیر فارسی بیش از دیگر منابع بوده و از مجموعه منابع شخصی بیش از هر مجموعه دیگر استفاده می شود(۴).

اسدی گرکانی در ۱۳۶۶ در پایان نامه کارشناسی ارشد خود که یک تحقیق موردی بود، نحوه دستیابی کارشناسان امور بهزیستی به منابع و مدارک مورد نیاز را بررسی کرده است. او مشخص کرد که از کتابخانه شخصی بیش از دیگر منابع استفاده می شود و همچنین مراجعه به کتابخانه کمتر مورد توجه جامعه مورد تحقیق بوده است(۱).

افشارزنجانی در ۱۳۶۶ نیز در پایان نامه خود با عنوان 'روش های کسب اطلاعات تخصصی توسط اعضای هیئت علمی مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی' نشان داد که هنگام جستجوی منابع در کتابخانه، مراجعه مستقیم به کتابدار رواج بیشتری دارد(۲).

در تحقیق دیلمفانی در ۱۳۷۵ با عنوان 'بررسی رفتار اطلاع یابی اعضای هیئت علمی رشته مهندسی مکانیک در کسب اطلاعات تخصصی در پنج دانشگاه شهر تهران' به این نتیجه رسید که میان استفاده اعضای هیئت علمی از منابع و روش های مختلف کسب اطلاع و دستیابی آنان، رابطه معناداری وجود ندارد(۷).

حکیمی در ۱۳۷۱ با استفاده از پرسشنامه، تحقیقی با عنوان 'مطالعه رفتار اطلاع یابی پژوهشگران مراکز تحقیقات منابع طبیعی کشور' نشان داد که از منابع اطلاعاتی به این ترتیب: کتاب، نتایج تحقیقات، نشریات ادواری، و مجموعه مقالات بیشترین استفاده می شود(۴).

حیدری در ۱۳۷۷ در پایان نامه خود با عنوان 'بررسی رفتار اطلاع یابی پژوهشگران نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی' مشخص کرد که بانک های اطلاعاتی بر روی صفحه فشرده توری و به طور کلی صفحه فشرده اولین منبع غیر چاپی مورد مراجعه جامعه پژوهش رانشکلی می دهند(۵). مین دوست در ۱۳۷۷ نیز در پایان نامه خود با عنوان

'بررسی رفتار اطلاع یابی اعضای هیئت علمی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران' دریافت که بیشترین انگیزه اعضای هیئت علمی از جستجوی اطلاعات، روزآمد کردن اطلاعات تخصصی و افزایش مطلوبیت و کارایی در تدوین است(۸).

در خارج از کشور، السالم در ۱۹۸۹ در پایان نامه دکتری خود با عنوان 'بررسی ارتباط وضعیت تحصیلات دانشگاهی با رفتار اطلاع یابی اعضای هیئت علمی دانشگاه ویسکانسین - مدیسن'، ارتباط انواع نظام های آموزش و پرورش با انواع رفتارهای اطلاع یابی را مطالعه کرد. یافته های پژوهش نشان می دهد که نقش آموزش و پرورش در رفتار اطلاع یابی بسیار مهم است(۹).

اولیسن نیز در ۱۹۸۲ در پایان نامه دکتری خود با عنوان 'بررسی نظریه رفتار اطلاع یابی دانشمندان و دانش پژوهان' رفتار اطلاع یابی اعضای هیئت علمی در نظام غیر متمرکز دانشگاهی امروز را بررسی کرده است. یافته های پژوهش نشان می دهد که منابع مورد استفاده جامعه پژوهش (اعضای هیئت علمی دانشگاه های نروژ) عمدتاً نشریات ادواری هستند(۱۰).

زنه کر در ۱۹۹۲ نیز در تحقیقی با عنوان 'اطلاع یابی اعضای هیئت علمی دانشگاهی' رفتار اطلاع یابی ۳۱ نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه استغوفورد را طی یک دوره پانزده روزه در سال تحصیلی ۹۱-۹۰ مطالعه کرده است. یافته ها نشان می دهد که بخش اعظم اطلاعات مورد نیاز از طریق منابعی تأمین می شود که توسط جامعه پژوهش تولید و یا سازماندهی گردیده است(۱۱).

یافته های تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها

الف. انگیزه ها و اهداف دانشجویان

جدول آمین انگیزه و هدف دانشجویان از جستجوی اطلاعات علمی است. مطابق باین جدول ۳۷۵ درصد روزآمد کردن اطلاعات تخصصی، ۱۷ درصد، تهیه مقاله علمی، و ۳۶۶ درصد انجام تکالیف کلاسی و آمادگی جهت پاسخگویی به استاد را انگیزه و هدف خود اعلام کرده اند.

ب. میزان استفاده از منابع اطلاعاتی

در بررسی میزان استفاده از منابع اطلاعاتی توسط دانشجویان، جدول ۲ نشان می دهد که کتاب های درسی

جدول ۱. توزیع فراوانی دانشجویان از لحاظ انگیزه و هدف از جستجوی اطلاعات علمی

انگیزه و هدف	اولویت اول		اولویت دوم		اولویت سوم		جمع فراوانی‌ها	درصد انتخاب هر انگیزه
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد		
روزآمد کردن اطلاعات تخصصی	۲۵	۷۳/۵	۷	۲۰/۵	۲	۶	۳۱	۱۱/۵
تهیه مقاله علمی	۱	۷	۱	۳/۵	۹	۲۸/۵	۱۱	۳/۷
آمادگی برای پاسخ‌گویی به استاد	۱۰	۳۲/۳	۱۷	۵۱/۷	۲	۶	۳۰	۱۰
سایر موارد ^۱	۲	۵/۰	۱	۳/۵	۱	۳/۵	۴	۱/۴
جمع کل ^۲							۸۲	۱۰۰

گزینه^۱ مشاوره با استادان با ۱۹/۳ درصد بیشتر از دیگر مجراها استفاده شده است و می‌توان به استادان، سهل‌الوصول‌ترین منابع و مجرای اطلاعاتی نام نهاد. کتابخانه‌های شخصی با ۱۷/۲ درصد نیز دومین مجرای مورد استفاده ذکر شده است. پس از این دو کتابخانه دانشکده^۲ کتابخانه‌های تخصصی حوزه کابردی و اطلاع‌رسانی به‌طور مساوی (۱۵/۴ درصد) کتابخانه محل کار^۳ و در نهایت حضور در گروه‌هایی^۴ (۱۲/۶ درصد) قرار دارند.

و کمک درسی^۵ به ترتیب با ۵/۰ درصد (خیلی زیاد) و ۴۰ درصد (زیاد) برای دانشجویان مهم‌ترین منابع اطلاعاتی تلقی می‌شوند. به‌طور کلی کتاب‌های درسی، کمک درسی، نشریات تخصصی، و بانک‌های اطلاعاتی با ۱۲/۸۶ درصد پر استفاده‌ترین منابع اطلاعاتی آنان است.

ج میزان استفاده از مجرای اطلاعاتی جدول ۳ نشان می‌دهد که در میان مجرای اطلاعاتی

جدول ۲. توزیع فراوانی دانشجویان از نظر میزان استفاده از مجرای اطلاعاتی مورد پرسش

میزان استفاده	خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم		خیلی کم		جمع فراوانی‌ها	درصد انتخاب هر منبع
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد		
کتابخانه درسی	۲۰	۵/۰	۱۷	۴/۵	۳	۷/۵	۰	۰	۱	۲/۵	۳۱	۱۱/۵
کتابخانه تخصصی	۵	۱۲/۵	۱۱	۲۸/۵	۱	۲/۵	۰	۰	۰	۰	۱۲	۴/۳
سایر موارد ^۱	۱	۲/۵	۱	۲/۵	۱	۲/۵	۱	۲/۵	۱	۲/۵	۴	۱/۴
مجموع فراوانی											۸۲	۱۰۰
بانک‌های اطلاعاتی	۵	۱۲/۵	۵	۱۲/۵	۱	۲/۵	۱	۲/۵	۱	۲/۵	۱۳	۱۵/۶
کتابخانه محل کار	۳	۷/۵	۷	۱۷/۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۰	۱۲/۲
کتابخانه دانشکده	۵	۱۲/۵	۱	۲/۵	۱	۲/۵	۱	۲/۵	۱	۲/۵	۱۳	۱۵/۶
سایر موارد ^۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
جمع کل ^۳											۳۱۱	۱۰۰

۱. موارد عبارتند از: کنجکاوی و آگاهی نسبت به موضوعات مختلف، کنجکاوی شخصی، دلایل شخصی، تکمیل اطلاعات شغلی، برطرف کردن نیاز مراجعان به کتابخانه، و انجام طرح پایان‌نامه
۲. جامعه پژوهش برای هر یک از گزینه‌ها مجاز به انتخاب بیش از یک اولویت بوده است، لذا مجموع پاسخ‌ها از تعداد کل جامعه پژوهش بیشتر است.
۳. سایر موارد شامل: کتابخانه‌های شخصی و دوستان و آشنایان
۴. جامعه پژوهش مجاز به انتخاب بیش از یک گزینه بوده است، لذا مجموع پاسخ‌ها از تعداد کل جامعه پژوهش بیشتر است.

د. روش های دستیابی به منابع مورد نیاز مطابق با جدول ۴ استفاده از بر که دان با ۲۶۳۲۷ درصد بالاترین انتخاب و روش عمومی اطلاع یابی تلقی شده است و پس از آن به ترتیب مراجع مستقیم به قفسه ها، مراجعه به کتابدار و استفاده از رایانه قرار دارند. نبود آموزش شیوه های بهره گیری بهینه از منابع کتابخانه ای، بزرگ ترین مشکل است. توزیع فراوانی روش ها در این جدول نشان می دهد که ردیف های ۵ تا ۹ تخصصی تر بوده و نیاز به آموزش های حرفه ای دارند و طبیعی است که کمتر از آنها استفاده می شود.

آیا از نشریات تخصصی حوزه کتابداری و اطلاع رسانی داخلی به طور مرتب استفاده می کنید؟ که تعداد ۲۶ نفر (۵۷٪ درصد) به این سؤال پاسخ منفی دادند. همین سؤال سپس در ارتباط با نشریات تخصصی خارجی مطرح شد که ۴۰ نفر (۹۰٪ درصد) به آن پاسخ منفی دادند. یافته های مرتبط با هر دو سؤال در جدول ۵ آمده است.

همان طور که از توزیع فوق برمی آید، نشریات تخصصی خارجی به مراتب کمتر از نشریات داخلی حوزه کتابداری و اطلاع رسانی مورد استفاده دانشجویان کارشناسی ارشد این رشته قرار می گیرند. دو دلیل عمده

جدول ۳. توزیع فراوانی دانشجویان از نظر میزان استفاده از مجراهای اطلاعاتی مورد پرسش

درصد انتخاب هر منبع	جمع فراوانی	مجموع کم		میانگین		زیاد		مجموع زیاد		میزان استفاده فراوانی	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد		
۱۷/۲۵	۳۹	—	—	۵/۱۵	۲	۵/۱۵	۳	۳۰/۷	۱۲	۲۹	۲۳
۱۸/۱۴	۴۱	۴/۹	۲	۲۲	۹	۲۶/۸	۱۱	۱۶/۳	۱۹	—	—
۱۵/۲۹	۳۵	۲/۹	۱	۲۰	۷	۲۰	۷	۱۸/۷	۱۶	۱۱/۱	۴
۱۵/۲۹	۳۵	۶	۲	۱۷	۶	۱۷	۶	۲۴/۲	۱۲	۲۵/۷	۹
۱۹/۰۳	۴۳	۷	۳	۹/۳	۴	۲۷/۹	۱۲	۳۷/۲	۱۶	۱۸/۶	۸
۱۴/۶	۳۳	۲۱/۳	۷	۱۲/۴	۱۴	۳۰/۳	۱۰	۶	۲	—	—
۱۰۰	۲۲۶	جمع کل									

را می توان برشمارد: ۱) مطالعه نشریات خارجی نیاز به توانایی خواندن و درک متون تخصصی به دیگر زبان ها (اعم از انگلیسی، فرانسه، آلمانی، عربی ...) آن هم در

استفاده از نشریات تخصصی حوزه کتابداری و اطلاع رسانی در این زمینه دو سؤال مطرح شد. ابتدا سؤال شد که

جدول ۴. توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب روش های دستیابی به منابع مورد نیاز

درصد انتخاب هر روش	جمع فراوانی	اولویت سوم		اولویت دوم		اولویت اول		اولویت ها	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد		
۲۶/۲۷	۳۹	۹/۷	۳	۲۵/۸	۸	۶۱/۵	۲۰	استفاده از برگردان	
۲۰/۳۴	۴۴	۶۶/۷	۱۶	۲۰/۸	۵	۱۲/۵	۳	مراجعه مستقیم به قفسه ها	
۱۹/۵	۲۳	۸/۷	۲	۶۹/۶	۱۶	۲۱/۷	۵	مراجعه به کتابدار	
۱۱/۱	۱۷	۱۷/۵	۳	۲۳/۵	۴	۵۹	۱۰	استفاده از رایانه	
۶/۷۸	۸	۵۰	۴	۵۰	۴	—	—	استفاده از نمایانه	
۴/۲۳	۵	۶۰	۳	۲۰	۱	۲۰	۱	استفاده از چکیده نامه	
۳/۲۹	۴	۲۵	۱	۲۵	۱	۵۰	۲	استفاده از کتابشناسی	
۵/۰۹	۶	۱۶/۷	۱	۳۳/۳	۲	۵۰	۲	استفاده از بانک های اطلاعاتی	
۱۰۰	۱۱۸	جمع کل ^۱							

جدول ۵. توزیع فراوانی دانشجویان از لحاظ استفاده از نشریات تخصصی حوزه کتابداری و اطلاع رسانی

استفاده	بلی		خبر		جمع	درصد	
	فراوان	درصد	فراوان	درصد			
نوع نشریه	۱۸	۴۰/۹	۲۶	۵۹/۱	۴۴	۵۰	
داخلي	۱۸	۴۰/۹	۲۶	۵۹/۱	۴۴	۵۰	
خارجی	۴	۹/۱	۴۰	۹۰/۹	۴۴	۵۰	
جمع کل ^۱						۸۸	۱۰۰

است و ۲) به دلیل درخواست بالا، برای استفاده دانشجویان کارشناسی ارشد و واحدها کمتر به سختی قابل دسترسی است.

و. دلایل عدم استفاده از نشریات تخصصی حوزه کتابداری و اطلاع رسانی

از جامعه پژوهش سؤال شد که اگر به طور مرتب از نشریات تخصصی استفاده نمی کنند، دلایل آن را ذکر کنند. نتایج در جدول ۶ آمده است.

همان طور که مشخص است دسترسی نداشتن به نشریه^۱ با ۳۲/۶ درصد از مهم ترین دلایل عدم استفاده دانشجویان کارشناسی ارشد اعلام شده است. کمبود وقت با ۲۳/۳ درصد از دیگر مشکلاتی است که به ویژه شامل دانشجویان شاغل و متاهل می شود. عدم تسلط به زبان نشریه^۲ با ۳۰/۷ درصد نیز به عنوان مشکل سوم در این تحقیق مطرح شده است.

حد فوق متوسط دارد و آموزش ناکافی زبان های خارجی در سطح عمومی و ضعف زمانی دانشجویان این رشته (کتابداری و اطلاع رسانی) را می توان یکی از دلایل کمبود میزان استفاده از نشریات خارجی برشمرد. ۲) خریداری، جمع آوری و بایگانی نشریات خارجی به دلیل هزینه اشتراک بالای این گونه نشریات از بضاعت بودجه ای غالب کتابخانه های دانشگاهی خارج است و این گونه مراکز فقط اقدام به دریافت نشریات رایگان و با تعداد محدودی نشریه خارجی می نمایند و طبیعتاً این تعداد نیز به دلیل محدودیت نسخه به راحتی قابل دسترسی نیستند. این موضوع در مورد نشریات تخصصی داخلی حوزه کتابداری هم قابل مشاهده است: ۱) این نوع نشریات با تأخیر فراوان به دست کتابخانه ها می رسد و در نتیجه مطالب آن مربوط به چند ماه و یا حتی چند سال پیش

جدول ۶. توزیع فراوانی دانشجویان از لحاظ دلایل عدم استفاده مرتب از نشریات تخصصی

درصد انتخاب	جمع فراوانی ها	اولویت سوم		اولویت دوم		اولویت نول		اولویت ها	دلایل عدم استفاده
		درصد	فراوان	درصد	فراوان	درصد	فراوان		
۳۴/۶	۲۷	۱۴/۹	۴	۳۳/۳	۹	۵۱/۸	۱۴	عدم دسترسی به نشریه	
۳۳/۳	۲۶	۳۰/۸	۸	۳۴/۶	۹	۳۴/۶	۹	کمبود وقت	
۳۰/۷	۲۴	۴۱/۷	۱۰	۳۷/۵	۹	۲۰/۸	۵	عدم تسلط به زبان نشریه	
۱/۳۹	۱	—	—	۱۰۰	۱	—	—	سایر موارد ^۳	
جمع کل ^۲									
۱۰۰	۷۸								

۱. مجموعه پاسخ ها در برابر تعداد کل جامعه تحقیق است. دلایل این امر متعدد بوده و مورد بحث این تحقیق نیست.

۲. سایر موارد شامل گرفتاری های شغلی و تحصیلی است.

3. Upper-Intermediate Level

نتیجه گیری

نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش به شرح زیر است:

۲۷۵ درصد از جامعه پژوهش، گزینه روزآمد کردن اطلاعات تخصصی را در مورد هدف و انگیزه اطلاع یابی علامت زده اند و این امر نشانگر دید علمی و تخصصی جامعه پژوهش به حوزه کتابداری و اطلاع رسانی است. دومین گزینه آمادگی برای پاسخگویی به استاد و انجام تکالیف کلاسی ذکر شده است که با روحیه دانشجویی جامعه پژوهش مطابقت است و در نهایت گزینه تهیه مقاله علمی ذکر شده است. بر استفاده ترین منابع اطلاعاتی، کتاب های درسی، کتاب های کمک درسی، نشریات تخصصی، و بانک های اطلاعاتی (هر کدام با ۱۳/۸۶ درصد) هستند که با نیازهای دانشجویی جامعه پژوهش هماهنگ است. نشریات تخصصی به دلیل روزآمد بودن و بانک های اطلاعاتی نیز به دلیل سهولت استفاده برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز، مناسبند و همچنین با انگیزه روزآمد کردن اطلاعات تخصصی هماهنگی دارند.

دیگر منابع مورد استفاده (منابع جغرافیایی، مواد غیر چاپی، پایان نامه های دانشجویی، و همچنین سازمان های تخصصی) بیشتر با انگیزه تهیه مقاله علمی ارتباط می یابند؛ گرچه از این منابع برای روزآمد کردن اطلاعات تخصصی هم می توان استفاده کرد. از نظر میزان استفاده از مجراهای اطلاعاتی، مشخص شد که مشاوره با استادان پر استفاده ترین روش اطلاع یابی در میان دانشجویان این رشته است (۱۹/۰۳ درصد). این امر احتمالاً به دلیل سهل الوصول بودن استادان از نظر دستیابی به اطلاعات است. در ردیف های بعدی به ترتیب استفاده از کتابخانه شخصی (۱۷/۱۴ درصد)، استفاده از کتابخانه دانشکده یا دانشگاه (۱۳/۲۵ درصد)، استفاده از کتابخانه های تخصصی (۱۵/۴۹ درصد)، استفاده از کتابخانه محل کار (۱۵/۴۹ درصد)، و نهایتاً حضور در گردهمایی ها (۱۴/۱۶ درصد) دیده می شوند. در مجموع می توان گفت که ترتیب استفاده از مجراهای اطلاعاتی بر اساس میزان دسترس پذیری آنان است.

درباره روش های دستیابی به منابع مورد نیاز، بررسی نشان داد که روش دستیابی از طریق برگه دان بیشترین انتخاب را به خود اختصاص داده است. مراجعه مستقیم

به قفسه ها، مراجعه به کتابدار (مراجع)، استفاده از رایانه، استفاده از نمایه نامه، استفاده از بانک های اطلاعاتی، استفاده از چکیده نامه، و بالاخره استفاده از کتابشناسی ها در رده های بعدی قرار دارند. البته چهار روش اول (برگه دان، قفسه، کتابدار و رایانه) روش های عمومی اطلاع یابی تلقی شده و با نظام های سنتی کتابخانه های ماسخیت بیشتری دارند. در صورتی که چهار روش بعدی (نمایه نامه، چکیده نامه، کتابشناسی، و بانک های اطلاعاتی) تخصصی تر بوده و طبیعتاً کمتر از آنها استفاده می شود. در زمینه استفاده از نشریات تخصصی داخلی و خارجی حوزه کتابداری و اطلاع رسانی، ۵۹/۱ درصد از جامعه پژوهش اعلام کرده اند از نشریات تخصصی داخلی این حوزه استفاده مطلوب را نمی کنند. نشریات داخلی معمولاً با تأخیر زیاد به دست کتابخانه ها می رسد و در نتیجه مطالب آن از روزآمدی کافی برخوردار نخواهد بود. با این وجود این نشریات در کتابخانه ها به راحتی قابل دسترسی نیستند. این درصد در مورد نشریات تخصصی خارجی ۹/۰۹ است. خرید نشریات خارجی به دلیل هزینه اشتراک بالا معمولاً از توانایی کتابخانه های دانشگاهی خارج است و همچنین مستلزم آشنایی مطلوب به یک زبان خارجی است؛ در نتیجه میزان استفاده از این نوع نشریات به مراتب کمتر از نشریات داخلی است. اما در زمینه دلایل عدم استفاده مرتب از این منابع، ۳۴/۱۶ درصد از جامعه، گزینه عدم دسترسی به نشریه، ۳۳/۳ درصد از جامعه، گزینه کمبود وقت، و ۳۰/۷ درصد هم گزینه عدم تسلط به زبان نشریه را دلیل استفاده نکردن خود اعلام نموده اند.

پیشنهاد های پژوهش

بر اساس یافته های پژوهش و تجزیه و تحلیل آنها، پیشنهاد های زیر ارائه می شود:

۱. از آنجا که گزینه تهیه مقاله علمی پایین ترین درصد را در مورد انگیزه و هدف اطلاع یابی دارد، پیشنهاد می شود با تشکیل کارگاه های آموزشی و روش تحقیق، روش های علمی پژوهش به طور غنی به دانشجویان آموخته شود. احتمالاً این شیوه خواهد توانست علاقه مندی آنان را برای تهیه مقاله های کلاسی و ارائه در همایش های علمی افزایش دهد.
۲. با توجه به اینکه دانشجویان از مجرای اطلاعاتی مشاوره با استادان بیشترین استفاده را می کنند، پیشنهاد

می شود در جذب و به کارگیری استادان مجرب و فعال حوزه کتابداری و اطلاع رسانی در تدریس این رشته تلاش شود.

۳. با توجه به این مطلب که میانگین سطح آشنایی با زبان خارجی دانشجویان این رشته پایین است، پیشنهاد می شود تعداد واحدهای دروس زبان های انگلیسی و عربی در مقطع کارشناسی علوم کتابداری و اطلاع رسانی افزایش یابد و متون علمی این حوزه در مقطع کارشناسی ارشد به زبان های خارجی تدریس شوند تا دانشجویان این رشته مجبور به فراگیری زبان دوم و یا حتی سوم شوند.

منابع

۱. اسدی کرگانی، فاطمه. بررسی نحوه دستیابی کارشناسان امور تربیتی به منابع و مدارک مورد نیاز. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۶۶.
۲. افشار زنجانی، ابراهیم. روش های کسب اطلاعات تخصصی توسط اعضای هیئت علمی مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشگاه علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶.
۳. نصاری، نوش آفرین، و دیگران. تحقیق درباره روش هایی که اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم دانشگاه تهران برای دستیابی به منابع و مدارک علمی به کار می برند. تهران: دانشگاه تهران، دانشگاه علوم تربیتی، ۱۳۵۴.
۴. حکیمی، هوشنگ. مطالعه رفتار اطلاع یابی پژوهشگران

مراکز تحقیقات منابع طبیعی کشور، پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

۵. حیدری، عبدالعزیز. بررسی رفتار اطلاع یابی پژوهشگران نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

۶. دبانی، محمدحسین. روش های کسب و اشناء اطلاعات علمی توسط اعضای هیئت علمی دانشگاه کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشگاه علوم تربیتی و روانشناسی، گروه کتابداری، ۱۳۶۵.

۷. دیلمقانی، میترا. بررسی رفتار اطلاع یابی اعضای هیئت علمی رشته مهندسی مکانیک در کسب اطلاعات تخصصی در پنج دانشگاه شهر تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشگاه علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۵۷.

۸. مین دوست، مرضیه. بررسی رفتار اطلاع یابی اعضای هیئت علمی دانشگاه پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

9. Al- Salem, Salem Muhammad. "An Investigation of the Relationship between Academic Role and the Information-Seeking Behavior of Wisconsin- Madison". Ph.D. Dissertation, USA: Wisconsin- Madison University, USA, 1989.

10. Olaison, John Leif. "Toward a theory of Information-Seeking Behavior among Scientists and Scholars". Ph.D. thesis, Berkeley: University of California, 1985.

11. Reneker, Maxime. *Information- Seeking (Behavior) among Members of an Academic Community*. Dallas: Columbia University, 1992.

تاریخ دریافت: ۸۱/۶/۱۰